

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพปลูกพืชสมุนไพร บ้านห้วยคง หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยคง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่ม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มปลูกพืชสมุนไพร บ้านห้วยคง หมู่ที่ 1
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่ม

1.1 ความหมายของกลุ่ม

โดยคำนิยามของคำว่า “กลุ่ม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย ทั้งนักวิชาการไทยและนักวิชาการชาวต่างประเทศ เช่น Dwight Sanderson (อ้างถึงใน พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, 2517 : 147) ได้ให้คำนิยามของกลุ่มคำไว้ว่า “กลุ่ม คือ บุคคลรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันในทางจิตวิทยาและเป็นที่ยอมรับกันในสมาชิกของกลุ่มเอง และรวมทั้งกลุ่มอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้ ก็เนื่องจากกลุ่มมีแบบอย่างของพฤติกรรมร่วม โดยเฉพาะ”

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2517 : 148) อธิบายถึงกลุ่มในความหมายของงานพัฒนาชุมชนว่า หมายถึง มวลชนที่คิดรวมกันได้ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และมารวมกันเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อรวมกันแล้วในที่สุดก็จะเกิดพลังขึ้น ถ้ามีการจัดตั้งและวิธีการดำเนินงานที่แน่นแฟ้นและเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่วางไว้ และได้กล่าวว่า กลุ่มประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปซึ่งไม่จำกัดในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา และเพศ มารวมกันหรือมาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือจัดข้อขัดข้องในเรื่องนั้น หรือปัญหานั้น ให้หมดไป หรือให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนเองที่มีจุดมุ่งหมายเอาไว้

2. ความสนใจร่วมกัน ความสนใจร่วมกันนี้มักจะแสดงออกได้ชัดเจนจากวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กลุ่มทุกกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาจะต้องมีวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สมาชิกทุกคนมารวมกลุ่มกัน เพื่อได้รับผลประโยชน์จากความสนใจนั้นๆ ถ้าหากกลุ่มไม่สามารถดำเนินไปสู่ วัตถุประสงค์ได้ กลุ่มก็จะเริ่มสลายตัวแตกแยก

3. การปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบสำคัญที่สุดก็คือ สมาชิกภายในกลุ่มจะต้องมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษ และมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันมากกว่าที่ต่อบุคคลภายนอกกลุ่ม ในกลุ่มสมาชิกจะมีความรู้สึกรับรู้ต่อสมาชิกอื่นๆ ที่ร่วมอยู่ในที่เดียวกัน ให้ความสำคัญต่อสมาชิกนั้นๆตามบทบาทและฐานะ

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543 : 384-385) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับกลุ่มว่าเป็นการรวมพลังของคนจำนวนหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่หรือร่วมกันกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (หรือหลายสิ่ง) เพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามที่ตน(และกลุ่มของตน)ปรารถนา การรวม (หรือร่วม) พลังนี้อาจมองได้ 2 นัย คือ

1. รวมพลังเพื่อต่อรอง เรียกร้อง ขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก

2. รวมพลังเพื่อ ดำเนินการด้วยตนเองให้มากที่สุดเพื่อการแก้ไขปัญหาของตน ซึ่งตามหลักการของการพัฒนาแล้ว การรวมพลังที่เหมาะสมในการพัฒนาน่าจะอยู่ในรูปแบบหลังมากกว่า เพราะสามารถจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด การที่ได้มีประสบการณ์ด้วยตนเองย่อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่ผ่านเข้ามาได้ แม้ว่าปัญหานั้นๆ จะมีความยากลำบากในการแก้ไขมากกว่าเดิมก็ตาม และได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่มว่า จะต้องประกอบไปด้วย

2.1 สมาชิก ซึ่งจะมีขนาดเท่าใดก็ได้ แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ สิ่งสำคัญที่พึงมีในสมาชิก ก็คือ คุณสมบัติบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่จะประสานให้เกิดการพัฒนาตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม

2.2 คณะผู้แทน ที่มีความรู้ ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะต้องไตร่ตรอง พิจารณาและเสนอหรือเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ บางอย่างแทนตนเอง ซึ่งตนเองนั้นไม่สามารถกระทำได้

2.3 คณะจัดการ เป็นคณะที่ดำเนินการที่จะทำให้ปัญหา ความต้องการของกลุ่มได้รับการดำเนินการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มที่มีขนาดเล็ก บุคคลที่จะทำหน้าที่ที่เป็นคณะจัดการ อาจจะเป็นผู้แทนบางคน หรือบางครั้งอาจเป็นสมาชิกบางคนก็ได้ที่จะมาทำหน้าที่นี้

สัมพันธ์ เศรษฐกิจ (2540 : 67-68) ได้อธิบายว่า องค์กรชุมชนการรวมตัวของชาวบ้าน ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป หรือต้องการมีความสัมพันธ์กัน โดยอาจอยู่ภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ไม่จำกัดพื้นที่แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีผู้นำและกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน ในชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2 ความสำคัญของกลุ่ม

กลุ่ม องค์กร มีความสำคัญต่อผู้คนที่สังคมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กลุ่มนำพาให้ผู้คนและชุมชนไปสู่จุดหมายที่วางไว้ ถ้ากลุ่มที่มีความเข้มแข็งพลังของกลุ่มจะช่วยบรรเทาความทุกข์หรือสภาพปัญหาที่แต่ละบุคคลมีอยู่ซึ่งบางครั้งไม่อาจสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง ก็จะแก้ไขด้วยพลังกลุ่ม ดังนั้น ความสำคัญในการสร้างเสริมกลุ่มก็มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว

สุพนธ์ เหลืองอุดม (2547 : 9) กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรประชาชน 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาที่มุ่งเน้นตัวประชาชน ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากการตั้งองค์กรประชาชนให้มีสำหรับการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และการพึ่งระหว่างประชาชน
2. ในสังคมทำหน้าที่จัดตั้งบนพื้นฐานหลักการองค์กรประชาชนดังนั้น การจัดตั้งองค์กรประชาชนจะเป็นเทคนิคให้การศึกษา ผ่านประสบการณ์สำหรับอนาคต
3. องค์กรประชาชนไม่ใช่ของใหม่ในประวัติศาสตร์ไม่ว่าระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ล้วนมีพื้นฐานจากหลักการองค์กรประชาชน
4. การจัดตั้งองค์กรประชาชนจะทำให้ประชาชนสามารถวางแผนได้อย่างเป็นระบบในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่มดังกล่าว เป็นกระแสของการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ในขณะที่แนวคิด การสร้างองค์กรประชาชนเพื่อการพัฒนาในสังคมไทย ได้ถูกนำมาอธิบายในกิจกรรมการพัฒนา โดยเฉพาะงานพัฒนาในระดับชุมชน และองค์กรในพื้นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย

วิรัช เตียวหงสกุล (2529 : 11) อธิบายความสำคัญของกระบวนการกลุ่มในงานพัฒนาว่า การพัฒนาจะต้องเป็นกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ และจะต้องมีการร่วมกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องมีการรวมตัวกันกันเป็นกลุ่มย่อย คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้ สามารถที่จะร่วมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต เช่น ควรจะมียู้งฉาง โรงเรียน ศูนย์วัฒนธรรม ที่

สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้า และรัฐ ได้อย่างมีพลัง ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยเพื่อ
ก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน

สมนึก อินทรจักร (2532 :140) อธิบายถึง การรวมกลุ่มเกษตรกรว่า เป็นสิ่งจำเป็น
ในกระบวนการพัฒนาชนบทที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากถ้าหากไม่มีกลุ่มเกษตรกรแล้ว
อำนาจต่อรองทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรก็จะไม่มีอำนาจต่อรองในด้าน
ต่างๆ ตามมา กิจกรรมดังกล่าว เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน โครงสร้าง
และหน้าที่ในลักษณะของคำที่ว่า “คนเราจะปลดปล่อยตนเองได้นั้นก็จากการรวมตัวกันเข้าเป็น
กลุ่มธรรมชาติเท่านั้น”

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2544 : 254) ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและ
ความจำเป็นในการรวมกลุ่มว่า คนที่อยู่ในปัจจุบันมีปัญหาหรือมีความต้องการที่มีความจำเป็น
แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองได้ครบคนเหล่านี้ก็ใช้ความพยายามที่จะแก้ไขมาแล้วระดับ
หนึ่ง ประสบผลสำเร็จบ้าง และไม่ประสบผลบ้าง รูปธรรมคือ สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
และดูเหมือนว่า หากเป็นคนจนหรือคือย โอกาสมากเท่าใดก็ยิ่งจะต่อมารวมพลังกันเพื่อแก้ไข
มากขึ้นเท่านั้น และการรวมพลังนี้อาจจะต้องร่วมกับคนอื่นๆ ที่อาจมีโชัญชาติที่น้อย หรือคน
ในครอบครัวเดียวกัน (เพราะปกติก็คงจะพยายามช่วยกันอยู่แล้วแต่ก็ยังไม่สำเร็จ) เพื่อจะได้
เพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะคนอื่นๆ อาจมีความสามารถที่แตกต่างออกไปหาก
นำมาใช้ถูกวิธี กาลเทศะ ก็อาจจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ โดยผลจากการ
รวมพลังของการรวมกลุ่มที่ถูกต้อง และการรวมกลุ่ม ประกอบด้วย

ประการแรก คือ ทุกคนที่เข้าร่วมต่างก็จะมีความรู้ ความสามารถมากขึ้น
ทั้งจากการ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกันและกัน และการได้ทำงาน เพิ่ม
ประสบการณ์ใหม่ร่วมกัน ความรู้ที่ได้นี้ อาจจะมากกว่าที่แต่ละคนมีมารวมกันก็ได้ เช่น เรา
จะพบว่า บางทีในที่ประชุมเรามักจะได้แนวความคิดใหม่ๆ เสมอ ที่ทุกคนในที่ประชุมอาจไม่
เคยมีมาก่อน แต่ความคิดนี้จะไม่เกิดขึ้นเลยหากไม่มีการนำความคิดเห็นของแต่ละคนมาพูดคุย
แลกเปลี่ยนอย่างเป็นระบบภายในกลุ่มของตน

ประการที่สอง คือ การเพิ่ม โอกาสในการแก้ไขปัญหา โดยการใช้ปัจจัยของกลุ่ม
เช่น คนๆ เดียวอาจมีเงินไม่พอที่จะลงทุน แต่หากมีกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งสมาชิกบางคนอาจจะ
ยังไม่จำเป็นต้องใช้เงิน ก็จะเปิดโอกาสให้ คนที่ต้องการใช้เงินสะสมทั้งของตนและเพื่อนๆ (ที่
ฝากไว้กับกลุ่ม) นำมาพัฒนาอาชีพของตนก่อน เมื่อทำแล้วก็ชำระเงินคืนเข้ากลุ่มพร้อม

คอกเบี้ย ทำให้ทุนนั้นไม่สูญหายแต่อกเงย พร้อมทั้งจะเปิดโอกาสให้คนอื่นๆ ได้ใช้ผลประโยชน์ในภายหลัง

ประการที่สาม คือ อำนาจหรือพลัง (แรง) ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ซึ่งอำนาจหรือพลังต่อรองนี้ จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้โดยหากต่างคนต่างอยู่หรือ ไม่มีการรวมตัวที่เหนียวแน่นพอพลังหรืออำนาจนี้อาจจะไม่ส่งผลแก่ตัวสมาชิกเหมือนกับผลที่ได้ใน 2 ประการแรก แต่จะมีผลประโยชน์ต่อสมาชิกทางอ้อม เพราะจะทำให้สมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่นอกกลุ่มได้รับความเกรงใจเปิดโอกาส ไม่กล้าที่จะเอาไรด์เอาเปรียบกลุ่มหรือสมาชิก เช่น พ่อค้าเกรงใจเกษตรกรที่เข้มแข็ง นักการเมืองรวมตัวเป็นพรรค เพื่อความปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและคนอื่นๆ และการให้ความเกรงใจนับถือของกลุ่มหรือการค้าของนักธุรกิจ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

จากผลประโยชน์ 3 ประการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า มีความจำเป็นต้องรวมกลุ่มเพื่อเปิดโอกาสให้กับตนเองได้พัฒนาตนเองและเปิดโอกาสที่คนอื่นๆ จะมาเอาไรด์เอาเปรียบเรา แม้ว่า การเข้ารวมนั้นจะมีส่วนเสียบ้างก็ตาม เช่น เสียเวลา เป็นต้น

นอกจากนี้ การรวมกลุ่ม ยังสร้างกระบวนการทัศน์ หรือการเปิดมุมมองใหม่ๆ ของผู้คนในสังคมที่มารวมกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะการทำงาน การวางตนในสังคม และการสร้างความคิดที่มีจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาถึงแนวคิดและความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่ม จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการรวมกลุ่ม หรือเสริมสร้างองค์กรประชาชนนั้น ในช่วงแรกอาจจะเป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยน เพิ่มพูน ความรู้หรือประสบการณ์ระหว่างบุคคลที่เข้าร่วมกลุ่ม ต่อมาการเสริมสร้างการร่วมกลุ่มจัดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มมีการพัฒนาขีดความสามารถในระดับหนึ่งและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

1.3 ที่มาของกลุ่ม

ทะนงศักดิ์ คุ้มไฉ่น้ำ (2537 : 64) กล่าวว่า การเกิดกลุ่ม มาจาก 2 สาเหตุ คือ

1. การบังคับหรือการกำหนดให้เกิดกลุ่ม หมายถึงการที่มีบุคคลจำนวนหนึ่งถูกกำหนดให้อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้ว่าแต่ละบุคคลจะมีหรือไม่มีความต้องการเช่นนั้นก็ตาม ลักษณะกลุ่มดังกล่าวจะเกิดอยู่บ่อยๆ ในการเกิดกลุ่มในองค์กร โดยองค์กรบังคับหรือกำหนดให้มีขึ้น เช่น องค์กรกำหนดสายงาน แล้วให้บุคคลจำนวนหนึ่งต้องไปทำงานร่วมกันในสายงานนั้นๆ หรือองค์กรกำหนดให้หน่วยงานสร้างกลุ่มขึ้นมาเพื่อ

รองรับนโยบายในการปฏิบัติงาน เป็นต้น สิ่งที่ต้องกรกำหนดดังกล่าวก็คือ กลุ่มอาจประกอบด้วยสมาชิกที่เต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม

2. เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแห่งความต้องการของมนุษย์ หมายถึง การที่มนุษย์มีความต้องการ ที่จะรวมตัวกันตามธรรมชาติอยู่แล้วก็จะเกิดการรวมตัวกันตามความต้องการหรือความสมัครใจ โดยบุคคลที่มารวมกันมักจะมีสิ่งหนึ่งที่คล้ายกัน มีสภาพพื้นฐาน อาทิ การศึกษา ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม หน้าที่การงานเป็นไปในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงหรือความต้องการบางสิ่งคล้ายๆ กัน ก็จะมารวมกัน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการมากขึ้น เช่น ชอบกีฬาหรือดนตรีเหมือนกัน ก็จะเกิดกลุ่มกีฬาหรือดนตรีเหมือนกัน กลุ่มที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ มักจะประกอบด้วยสมาชิกที่เต็มใจและตั้งใจเข้ากลุ่มอย่างแท้จริง

1.4 องค์ประกอบของกลุ่ม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2544 : 259) กล่าวถึง องค์ประกอบของกลุ่มว่า จะต้องประกอบด้วย

1. สมาชิก ซึ่งมีขนาดใดก็ได้ แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ สิ่งสำคัญที่พึงมีในสมาชิก ก็คือ คุณสมบัติที่คล้ายๆ กัน ความเชื่อใจกัน ความเชื่อมั่นหรือมั่นใจในตัวเองและกลุ่มความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
2. คณะผู้แทน ที่มีความรู้ ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิกซึ่งสมาชิกจะต้องไตร่ตรองพิจารณา และเสนอเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บางอย่างแทนตนเอง ซึ่งตนเองไม่สามารถกระทำได้
3. คณะจัดการ เป็นคณะที่จะดำเนินการที่จะทำให้ปัญหา ความต้องการของกลุ่มได้รับการดำเนินการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มที่มีขนาดเล็ก บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะจัดการ อาจเป็นผู้แทนบางคนหรือบางครั้งเป็นสมาชิกก็ได้ที่จะมาทำหน้าที่นี้

กรมการพัฒนาชุมชน (2540 : 4) กล่าวว่า จากการศึกษาที่บุคคลต้องติดต่อพบปะหารือ และมีกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดสภาพเป็นกลุ่มและที่มีลักษณะในการดำเนินงานในรูปกลุ่มอันเป็นที่มาของกลุ่มชนและ กิจกรรมในสังคมซึ่งแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิด ประเภทและวัตถุประสงค์นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่

1. วัตถุประสงค์ของกลุ่ม
2. สมาชิกกลุ่ม
3. ผู้นำด้านต่าง ๆ ในกลุ่ม
4. กฎระเบียบหรือข้อตกลงร่วมกัน

5. กิจกรรมของกลุ่ม

หากพิจารณาจากองค์ประกอบ 5 ประการข้างต้น ความแข็งแรงของโครงสร้างกลุ่มหรือประสิทธิภาพในการดำเนินการของกลุ่มที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน กลุ่มที่ดีต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มชัดเจน สามารถวัดผลได้และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างสมเหตุสมผล
2. สมาชิกกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดีต่อกัน เข้าใจและเห็นประโยชน์ของเป้าหมายและวัตถุประสงค์กลุ่มร่วมกัน มีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน และมีความสามารถที่จะดำเนินการเพื่อจะบรรลุเป้าหมายนั้นๆ
3. กลุ่มมีผู้นำตามลักษณะกิจกรรม ผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและมีความถนัดในกิจกรรมนั้นๆ และได้ยอมรับนับถือจากสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มอย่างแท้จริง ผู้นำกลุ่มที่มาจากการแต่งตั้งหรือได้รับการเลือกตั้งจากส่วนน้อยของกลุ่ม โดยมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอ จะไม่ได้รับการยอมรับจากส่วนใหญ่ และมักจะเป็นสาเหตุให้การดำเนินงานประสบความล้มเหลวในที่สุด
4. กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ภายในกลุ่มต้องเป็นข้อตกลงร่วมของสมาชิกทุกคนสมาชิกต้องรู้บทบาท หน้าที่ ตามที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มและจะต้องปฏิบัติโดยอิงกฎระเบียบอันจะเป็นข้อตกลงดังกล่าว
5. การตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มนั้นสมาชิกจะต้องเข้าใจว่าความขัดแย้งหรือข้อโต้แย้งใด ๆ ก็ตามที่มีขึ้นจะเป็นหนทางไปสู่ข้อตกลงหรือแผนการที่ดีกว่า มิใช่นำไปสู่ความแตกแยกนอกจากนั้นสมาชิกจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการแบ่งแยกหน้าที่เพื่อให้แต่ละคนได้ดำเนินการตามที่ตนเองถนัด และกระจายประโยชน์ที่เกิดขึ้นจาก กิจกรรมร่วมกันต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม กลุ่มตนเองต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยที่กิจกรรมแต่ละอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ที่เป็นจริงในแต่ละช่วงเวลา

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 3) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกลุ่มที่พิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ คือ

1. ผู้นำกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทชัดเจนในกลุ่มที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรพี่เลี้ยง นักพัฒนาและผู้ประสานเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้บรรลุ

เป้าหมายที่กำหนดผู้นำจะต้องสามารถแสดงบทบาทได้อย่างเหมาะสมกับขั้นตอนการพัฒนาของกลุ่มและสถานการณ์ของกลุ่มในขณะนั้นจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกส่วนมาก

2. สมาชิกกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในกิจกรรมกลุ่ม และแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ช่องทางการสื่อสารของกลุ่ม สมาชิกจะต้องมีพฤติกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ของกลุ่มและงานหรือกิจกรรมกลุ่ม แสดงความพึงพอใจ ความสามารถอุทิศตนเองให้กลุ่มเป้าหมายของกลุ่ม

3. จุดมุ่งหมายของกลุ่ม คือ สิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันว่าเป็นความสำเร็จที่คนในกลุ่มต้องการให้เกิดขึ้นภายในกลุ่มในระยะเวลาที่กำหนดไว้จุดมุ่งหมายของกลุ่มที่ดี คือ จุดมุ่งหมายที่สมาชิกของกลุ่มพึงพอใจเชื่อมั่นว่ากลุ่มจะทำได้สำเร็จ สอดคล้องกับแรงจูงใจของตนในการเป็นสมาชิก

4. กฎเกณฑ์ คือแนวทางหรือเครื่องมือที่ใช้สร้างความสัมพันธ์และปฏิบัติตนระหว่างบุคคลในกลุ่มที่สมาชิกเข้าใจตรงกันและถือปฏิบัติเป็นระเบียบข้อบังคับเหมือนกัน กฎเกณฑ์ที่ดีคือระเบียบข้อบังคับที่สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดขึ้น ยอมรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

5. กิจกรรมและแผนงาน คือ สิ่งที่สมาชิกกำหนดขึ้นในรูปของงานที่กลุ่มจะต้องทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และมีการกำหนดวิธีการปฏิบัติไว้เป็นขั้นตอนที่กลุ่มสามารถทำให้สำเร็จได้ผลตามเป้าหมายและก่อให้เกิดความพึงพอใจในสมาชิกกลุ่ม

6. การสื่อสาร คือ การติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มในทุกรูปแบบจนเกิดความเข้าใจกันในกลุ่มสมาชิกการสื่อสารที่ดี คือการสื่อสารแบบสองทางระหว่างบุคคลในกลุ่มที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในช่องทาง และรูปแบบการสื่อสารทำให้การรับและถ่ายทอดข่าวสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ผลประโยชน์ คือ สิ่งที่สมาชิกกลุ่มได้รับในรูปแบบต่างๆ กันและก่อให้เกิดความพึงพอใจจากสิ่งที่ได้รับทางตรงและทางอ้อม ต้องมีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรม

สรุปได้ว่า กลุ่มประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม จุดมุ่งหมายกลุ่ม กฎเกณฑ์ กิจกรรมและแผนงาน การสื่อสาร และผลประโยชน์สำหรับกลุ่มอาชีพลูกพี่ขสมุนไพรมีองค์ประกอบพื้นฐานเบื้องต้น คือ สมาชิกกลุ่ม ผู้นำกลุ่ม และวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

1.5 ประเภทของกลุ่ม

ได้มีนักวิชาการ ได้จัดแบ่งประเภทของกลุ่มในหลายลักษณะ คือ

พัลเน่ บุญรัตนะพันธ์ (2517 : 149-150) แบ่งประเภทของกลุ่มเป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มที่เป็นทางการ (Formal Group) กลุ่มประเภทนี้ค่อนข้างจะมีระเบียบ

แบบแผนที่แน่นอน มีกฎเกณฑ์แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นส่วนเป็นกลุ่มค่อนข้างใหญ่ มีพิธีการ การปฏิบัติงานซึ่งต้องใช้ความชำนาญงานพิเศษเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะและเป็นกลุ่มที่มีเสถียรภาพมั่นคง กลุ่มที่เป็นทางการนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้อีก 2 ประเภทคือ

1.1 กลุ่มชนิดถาวร ซึ่งกลุ่มชนิดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมหรือองค์กรต่างๆ เช่น คณะผู้บริหารชั้นสูง แผนกต่างๆของห้างร้าน บริษัทคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล เป็นต้น

1.2 กลุ่มชนิดชั่วคราว ได้แก่ คณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาทำงานใดงานหนึ่งในชั่วระยะเวลาอันจำกัด ผลงานสำเร็จ คณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาก็ถูกเลิกไป

2. กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Informal Group) กลุ่มนี้เกิดขึ้นได้โดยสมาชิกมารวมกันเองตามธรรมชาติหรือที่เราเรียกว่ากลุ่มชนชาตินั้นเอง กลุ่มนี้มีขนาดค่อนข้างเล็กกว่า

สัมพันธ์ เศรษฐกิจ (2540 : 67) ได้แบ่งประเภทขององค์กรชุมชนเป็น 2 ประเภท

1. องค์กรชุมชนแบบทางการ ได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิสมาคม ซึ่งมีลักษณะที่รัฐลงไปจัดตั้งและมีการจดทะเบียนกับภาครัฐ มีกฎหมาย กฎระเบียบรองรับและได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการดำเนินกิจกรรมจากรัฐ

2. องค์กรชุมชนแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ องค์กรที่ชื่อขึ้นต้นต่างๆเช่น สมัชชา กลุ่ม คณะกรรมการ คณะทำงาน ชมรม เป็นต้นเป็นการรวมตัวกันเองหรือมีองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าไปร่วมจัดตั้งมีกฎระเบียบที่สร้างขึ้นเองส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2544 : 396) ได้แบ่งประเภทกลุ่มจากประสบการณ์ของโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในงานพัฒนา มี 2 ประเภทคือ

1. กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่าย ๆ กลุ่มกิจกรรมประเภทนี้จะมีประธานและรองประธานหรือหัวหน้ากลุ่มกับรองหัวหน้ากลุ่ม สมาชิกกลุ่มทุกคน จะร่วมกันคิดวางแผนกิจกรรมบางอย่างของกลุ่ม โดยมีลักษณะ เช่น สมาชิกมีทรัพย์สินและงานของตนเองส่วนหนึ่ง แต่มีกิจกรรมทำร่วมกันเป็นกลุ่มอีกส่วนหนึ่ง และสมาชิก เป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น

2. กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบซับซ้อน เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างอยู่แล้ว กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีกฎเกณฑ์ วัตถุประสงค์ คณะกรรมการ กิจกรรมรวมทั้งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกซึ่งมีหลากหลาย และมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป. : 10-11 ; อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543 : 396-398) ได้แบ่งประเภทของกลุ่ม ออกเป็นกลุ่มเรียนรู้ และกลุ่มกิจกรรม โดยแต่ละกลุ่ม ประเภทมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. กลุ่มเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาด้านเทคโนโลยี (วิชาการ) ค่อนข้างมาก การเกิดกลุ่มเรียนรู้นี้สืบเนื่องมาจากความต้องการของชาวบ้านเป็นทุนอยู่แล้ว แต่การนำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองนั้นก็แล้วแต่เงื่อนไข ปัจจัย และความสามารถในการประยุกต์ความรู้ของแต่ละบุคคล

2. กลุ่มกิจกรรม เป็นการผสมผสานทั้งงานด้านสังคมและด้านเทคโนโลยี จะต้องใช้ความรู้ด้านต่างๆ

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2544 : 398 - 400) ได้อธิบายถึงการรวมตัวของคน ในชุมชนเป็นองค์กร แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. องค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรม มีลักษณะเด่น ได้แก่ การรวมตัวกันไม่เห็นชัดเจน มีพลังในการแก้ปัญหาสูง มีการรวมตัวกันเมื่อเกิดปัญหาวิกฤต และมีผลกระทบกว้างขวาง

2. องค์กรชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรเฉพาะวัตถุประสงค์มี ลักษณะสำคัญ เช่น มีโครงสร้างและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการรวมตัว มีพลังในการแก้ปัญหาค่อนข้างจำกัด ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกและเครือข่าย มีการทำกิจกรรมของสมาชิกร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอไม่เพียงเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาวิกฤติเท่านั้น และมีผลกระทบเฉพาะสมาชิกของกลุ่ม

ดังนั้น ในการจัดแบ่งประเภทของกลุ่ม สามารถแบ่งตามรูปแบบได้ 4 ลักษณะคือ

1. แบ่งตามรูปแบบหรือวิธีการจัดตั้ง ได้แก่ กลุ่มที่เป็นทางการ และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ

2. แบ่งตามโครงสร้างของกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมีโครงสร้างแบบง่าย และกลุ่มที่มีโครงสร้างซับซ้อน

3. แบ่งตามเงื่อนไขการเกิดกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเชิงวัฒนธรรมและกลุ่มเฉพาะวัตถุประสงค์

4. แบ่งตามลักษณะกิจกรรม ได้แก่ กลุ่มการเรียนรู้ และกลุ่มกิจกรรม

สรุป ในการจัดประเภทของกลุ่มนั้น กลุ่มแต่ละกลุ่มจำเป็นต้องมีกระบวนการในการพัฒนา และมีขั้นตอนการเสริมสร้างที่หลากหลายเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดวิธีการทำงานของกลุ่ม

1.6 การดำเนินงานของกลุ่ม

สัมพันธ์ เตชะอริกและคณะ (2540 : 70) กล่าวว่า การปฏิบัติการการดำเนินการหรือการดำเนินงาน (Operations) หมายถึงกระบวนการในการสร้างคุณค่า (Create Value) ให้แก่ปัจจัยนำเข้า (Input) ให้เป็นผลลัพธ์ (Outputs) ที่มีราคาซึ่งถือได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักของทุกองค์กร ในการที่จะผลิตและพัฒนาสินค้าและบริการที่มีคุณภาพออกสู่ตลาดและเข้าถึงมือผู้บริโภค สรุปแล้ว การดำเนินงานเป็นกระบวนการเพิ่มมูลค่าให้แก่วัตถุดิบและปัจจัยนำเข้าเพื่อแปรรูปให้เป็นผลลัพธ์ โดยเราสามารถกล่าวได้ว่า เป้าหมายหลักของการจัดการด้านการดำเนินงานคือ การเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตหรือการเพิ่มผลิตภาพและการปรับปรุงคุณภาพซึ่งนำไปสู่การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและความพอใจของลูกค้า

กรมการพัฒนาชุมชน (2540 : 5 - 6) ได้กล่าวถึง การดำเนินงานของกลุ่มว่า เมื่อเกษตรกรได้รวมตัวโดยสมัครใจเพื่อการเรียนรู้ หรือเพื่อดำเนินกิจกรรมเป็นกิจกรรมตั้งที่กล่าวไว้แล้ว ถ้าต้องการให้กลุ่มดำเนินงานได้ดีและสามารถคงสภาพอยู่ได้ควรกระตุ้นให้สมาชิกดำเนินการในเรื่องดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การวางแผนกิจกรรม
3. การกำหนดบทบาทและหน้าที่
4. การพัฒนาผู้นำ
5. การสร้างข้อตกลงและระเบียบของกลุ่ม
6. การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
7. การประเมินผล

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.6.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ มีความสำคัญ คือ

- 1) วัตถุประสงค์ ใช้เป็นพื้นฐานในการจัดโครงสร้างการบริหารงานทำให้สามารถแบ่งงานครอบครัวทุกด้าน
- 2) วัตถุประสงค์ ใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกิจกรรมที่จะไปตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสมาชิก ซึ่งสามารถนำมาจัดทำแผนการดำเนินงานของกลุ่มได้ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีทิศทางที่ชัดเจน
- 3) วัตถุประสงค์ ใช้เป็นพื้นฐานในการ ติดตามความก้าวหน้าการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มว่าสามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของสมาชิกในเรื่องใดบ้าง และ

มีเรื่องใดบ้างที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้ ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มวางแผนการดำเนินงานในเรื่องนั้นๆ ได้ในปีต่อไป

4) การมีวัตถุประสงค์ขององค์กรจะช่วยป้องกันไม่ให้สมาชิกแต่ละคนแสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มตามคาดหวังของตนเอง ซึ่งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งในกลุ่มภายหลัง

1.6.2 การวางแผนกิจกรรม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 18) กล่าวว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร และใครเป็นผู้ทำ เป็นการเชื่อมจากปัจจุบันไปสู่อนาคต ตามที่ต้องการ และทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตามที่ต้องการ ถึงแม้เหตุการณ์ในอนาคตเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดหมาย แต่ดีกว่าไปตามยถากรรมหรืออีกความหมายว่า การวางแผน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ มีการกำหนดขั้นตอน วิธีการ รายละเอียดต่างๆ ที่จะดำเนินการเพื่อให้ วัตถุประสงค์นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามกำหนด ในการวางแผนกิจกรรม สิ่งสำคัญจะต้องเขียนเป็นแบบแผนโครงการไว้ ซึ่งการทำโครงการหรือกิจกรรมโดยทั่วไป จะต้องเขียนรายละเอียดในหัวข้อต่างๆ คือ ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์และเป้าหมาย วิธีดำเนินงาน ระยะเวลาในการดำเนินงาน งบประมาณ และทรัพยากรที่ต้องใช้ ผู้รับผิดชอบโครงการ การประเมินโครงการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยมีรายละเอียดของแผนแต่ละประเภทดังนี้

1. แผนการผลิต เนื่องจากกลุ่มในงานส่งเสริมการเกษตรส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเกษตรแผนแรกที่กลุ่มควรมีแผนการผลิตของสมาชิกแต่ละคน จากนั้นกลุ่มจึงสรุปแผนของสมาชิกแต่ละคนเป็นแผนการผลิตของกลุ่ม ขั้นตอนการจัดทำแผนสรุปได้ ดังนี้

2. แผนกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มผลิตส่วนใหญ่มักจะมีแผนงานคล้ายกันอยู่ 5 แผนงาน ได้แก่ 1) แผนงานด้านการผลิต 2) แผนงานด้านการฝึกอบรม 3) แผนงานด้านการตลาด 4) แผนงานด้านปัจจัยการผลิต 5) แผนงานด้านเงินทุน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตั้งไว้การจัดทำแผนไม่ควรมุ่งเน้นไปที่การสนับสนุนไปที่หน่วยงานเพียงอย่างเดียว ต้องเน้นไปที่เกษตรกรระดมการสนับสนุนทุกแหล่งที่เป็นไปได้

3. แผนสนับสนุนแผนกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากแผนสนับสนุนการผลิตแล้ว เจ้าหน้าที่ควรจัดทำแผนสนับสนุนในส่วนของงบประมาณจากหน่วยงานนั้น

1.6.3 การกำหนดบทบาทและหน้าที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 19) กล่าวว่า การจัดสรรบทบาทและหน้าที่ในกลุ่มขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม โดยอาจแยกลักษณะของกิจกรรม ได้ 2 ประการ คือ

1. กิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการ เช่น การออมทรัพย์ การฌาปนกิจสงเคราะห์
2. กิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพ เช่น การปลูกไม้ดอก การปลูกพืชหมุนเวียน

โครงสร้างของกลุ่มกิจกรรมสวัสดิการ อาจต้องมีหน้าที่กรรมการหลายตำแหน่ง ในขณะที่กลุ่มอาชีพอาจจะมีเพียงประธาน หรือหัวหน้ากลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละกลุ่มและท้องถิ่น

วิธีการ ในการจัดสรรบทบาทหน้าที่ที่จะจะมีการพูดคุยตกลงระหว่างสมาชิกให้ชัดเจนและสมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดบทบาทหน้าที่ โดยเฉพาะบทบาทของกรรมการหรือผู้แทนในการปฏิบัติงานอีกประการ คือ ควรจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกเช่นกัน เพื่อให้สมาชิกรู้ตัวเองจะต้องทำอะไรบ้างให้กลุ่ม เช่นการปฏิบัติตามกฎของกลุ่ม การติดตามการทำงานของกรรมการ การติดตามข่าวสารของกลุ่ม เป็นต้น

1.6.4 การพัฒนาผู้นำ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2544 : 228) กล่าวว่าผู้นำ คือ ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่มและสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์หนึ่ง

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2544 : 289) กล่าวว่า การพัฒนาผู้นำควรกระทำใน 2 ลักษณะ คือการขยายจำนวนผู้นำ และการเสริมคุณภาพผู้นำ จะทำให้ปริมาณของผู้นำกระจายตัวออกไป ไม่เป็นภาระของผู้นำคนใดคนหนึ่ง การสร้างผู้นำใหม่จะเป็นการเสริมการสืบงานต่อของกลุ่ม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 20) สรุปว่า ผู้นำคือ บุคคลที่มีพฤติกรรมที่สามารถทำให้ผู้อื่นเกิดการกำหนดหรือตกลงปลงใจหรือยอมรับปฏิบัติตามคุณลักษณะความเป็นผู้นำ มีดังนี้ มีความดีเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ความกล้าหาญที่จะทำงาน กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ ตัดสินใจอย่างเด็ดขาด รู้จักใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ มีความเชื่อถือได้ ตั้งใจทำงานมีความซื่อตรง ตรงต่อหน้าที่เวลาและต่อตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักกาลเทศะ มีความยุติธรรม มีความกระตือรือร้น มีความอดทน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น มีศีลธรรม ประจําใจ มีความสามารถในการแนะนำและถ่ายทอดความรู้ มีความเชื่อมั่นตนเอง มีความสุภาพ เห็นอกเห็นใจและจริงใจต่อคนทั่วไป

1.6.5 การสร้างข้อตกลงและระเบียบของกลุ่ม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 21) ได้สรุปการสร้างข้อตกลงและระเบียบของกลุ่มไว้ว่า เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มมีข้อตกลงและข้อปฏิบัติที่ยึดถือร่วมกัน คือ เมื่อเห็นว่ากลุ่มมี

การวางแผนการทำกิจกรรมและจัดสรรบทบาทหน้าที่แล้วขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งคือ กลุ่มจะต้องมีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดสรรประโยชน์

วิธีการสร้างข้อตกลง ควรกำหนดในที่ประชุมของสมาชิกทั้งหมด และข้อปฏิบัติหรือระเบียบต้องเป็นที่ยอมรับของสมาชิกส่วนใหญ่ข้อตกลงหรือระเบียบต้องบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรสามารถอ้างอิงได้

ข้อกำหนดและระเบียบเหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือยกเลิกได้ เมื่อผ่านการปฏิบัติสักระยะหนึ่งก่อน การเปลี่ยนแปลงนั้นๆ สมาชิกจะต้องร่วมกำหนดทุกครั้ง

1.6.6 การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 15-16) ระบุว่า การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการทำงานของกลุ่ม ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพของสมาชิกกลุ่ม กิจกรรมกลุ่มประกอบด้วย การประชุม การให้ความรู้ การแก้ปัญหา การดำเนินธุรกิจ การจัดทำบัญชี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) การประชุม

ธิดารัตน์ ดิยะจามร (2545 : 241) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประชุม กลุ่มว่า การประชุมกลุ่มไม่ได้มุ่งหวังเพียงเพื่อให้ได้ข้อสรุปในประเด็นที่กำหนดไว้เท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนในกลุ่ม ดังนี้

1. พัฒนาคคน การประชุมที่ดีเป็นการให้โอกาสคนฝึกสื่อการเรียนรู้ ความคิดของคนอื่น ฝึกการแก้ปัญหา ถ่ายทอดข้อมูลแก่กันและกัน ดังนั้นเวทีการประชุมควรมีบรรยากาศให้ผู้เข้าร่วมประชุมยินดี และสบายใจกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ
2. ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ความคิดใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ในที่ประชุม การแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาแนวทางใหม่ มักจะเกิดขึ้นในที่ประชุม
3. สร้างทีม การประชุมที่ดีจะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์สูงในบรรยากาศที่ดี จะทำให้เกิดความเหนียวแน่นและเอกภาพในทีม ได้เป็นอย่างดี
4. ปรับความคิด การประชุมที่ดีจะเป็นเครื่องมือในการปรับความคิดของคนส่วนใหญ่ให้อยู่ในแนวเดียวกันได้อย่างดีในประเด็นต่างๆ
5. แก้ไขปัญหาร่วมกัน ในที่ประชุมย่อมมีพื้นฐานความแตกต่างกันซึ่ง ยอมช่วยให้การค้นหาคำตอบขององค์กรชัดเจนขึ้น การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจจะทำให้ดีกว่าคนอื่นๆ เดียว
6. ช่วยสร้างแรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจจะทำได้ง่ายในที่ประชุม

2) การให้ความรู้

กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 : 10) กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความรู้ความสามารถของเกษตรกรผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มนั้น วิธีการสร้างความรู้ ความสามารถทำได้ ดังนี้

1. การสนับสนุนแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิก ในกลุ่มเดียวกันการดำเนินงานจะกระทำได้โดยการจัดให้มีการประชุมพบปะกัน
2. สนับสนุนการเรียนรู้เทคโนโลยีนอกกลุ่ม การดำเนินงานกระทำ ได้จัดให้มีการดูงานนอกสถานที่ในแหล่งที่ตั้งของเทคโนโลยี
3. เสริมสร้างความรู้เพิ่มเติม โดยการจัดหาวิทยากรหรือผู้ทรงคุณวุฒิ เฉพาะด้าน ให้ความรู้เพิ่มเติม

3) การแก้ปัญหา

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2544 : 298 - 299) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ทำให้กลุ่มประสบปัญหาได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ขาดความยุติธรรม การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม การเล่นพรรคเล่นพวก ขาดความยุติธรรม มีข่าวลือไม่ดี ไม่มีการสื่อสารที่ดี ขาดการประเมินผลงานร่วมกับสมาชิก การจัดการไม่ดี ฯลฯ เมื่อพบว่ากลุ่มประสบปัญหา ต้องวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง หากกลุ่มสามารถวิเคราะห์หาสาเหตุ โดยการประเมินผลร่วมกันของสมาชิก แล้วหาทางแก้ไข กลุ่มอาจอยู่หนึ่ง ไม่มีการดำเนินกิจกรรม เป็นกลุ่มมีแต่ชื่อหรือสลายตัว ไม่สามารถรวมตัวกันได้อีก

4) การดำเนินธุรกิจ

ธิดารัตน์ ดิยะจามร (2545 : 251-260) กล่าวถึงการดำเนินธุรกิจ ว่าปัจจุบันกลุ่มส่วนใหญ่ไม่ได้รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนในอดีตแต่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้เกือบทุกกลุ่มจึงมีการดำเนินธุรกิจที่หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจด้านการผลิต หรือธุรกิจด้านบริการ ซึ่งดำเนินธุรกิจมีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ การจัดทำแผนธุรกิจ และ การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจ

1. การจัดทำแผนธุรกิจ แผนธุรกิจจะช่วยให้กลุ่มเป้าหมายการทำธุรกิจที่ชัดเจนสามารถใช้กำหนดการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องในอนาคตของกลุ่ม นอกจากนี้แผนธุรกิจยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาทุนจากกองทุนหรือสถาบันการเงินต่างๆ รวมถึงการระดมทุนจากสมาชิกกลุ่ม องค์ประกอบหลักของแผนธุรกิจประกอบด้วย 1) บทสรุป 2) ประวัติโดยย่อของกลุ่ม 3) การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ 4) วัตถุประสงค์และเป้าหมายทาง

ธุรกิจ 5) แผนการตลาด 6) แผนการจัดการและแผนกำลังคน 7) แผนการดำเนินงาน 8) แผน
การเงิน 9) การควบคุมและประเมินผลทางการตลาด

2. การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจ การจัดสรรผลกำไรธุรกิจเป็น
การนำกำไรสุทธิมาจัดสรร ไม่ใช่กำไรขั้นต้นที่ยังไม่ได้หักค่าใช้จ่ายในการบริหารงานของกลุ่ม
การจัดสรรผลกำไร จากการดำเนินธุรกิจด้วยความเป็นธรรมและจัดสรรผลกำไรไปสู่สมาชิก
กรรมการ กลุ่ม รวมถึงชุมชนและสังคม จะเป็นส่วนทำให้ทุกฝ่ายทุกระดับเกิดความพึงพอใจ
และตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มและมีกำลังใจในการร่วมพัฒนากลุ่มต่อไป การจัดสรร
กำไรอาจทำได้หลายรูปแบบ ทั้งลักษณะที่เป็นตัวเงินหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ
เหมาะสมที่แต่ละกลุ่มจะได้พิจารณาและเป็นข้อตกลงของแต่ละกลุ่มนั้นๆ

5) การจัดทำบัญชี

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2544 : 299) กล่าวว่า ระบบการเงิน การบัญชี
(หากมี) เป็นอย่างไร ก่อให้เกิดช่องโหว่ได้หรือไม่ ใครถือเงิน ได้มากเท่าไร ใครเซ็นเงิน ใครทำ
บัญชี ความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์ ความเป็นระเบียบมีมากน้อยเพียงใด สมาชิกเกิดความ
ระแวงหรือไม่ มีหนี้สินค้ำ มากน้อยเพียงใด มีการเอาเงินกลุ่มไปใช้ส่วนตัวหรือไม่ เพราะเหตุ
ใด จะแก้ไขอย่างไร

1.6.7 การประเมินผล

ธิดารัตน์ ดิยะจามร (2545 : 249) ได้กล่าวถึง การติดตามและการประเมินผล
การดำเนินงานกลุ่ม ประกอบด้วย 3 ส่วนที่สำคัญ คือ การติดตาม ตรวจสอบ การประเมินผล
งานของกลุ่ม และการประเมินผลโดยบุคคลภายนอก มีรายละเอียดดังนี้

1. การติดตามและการตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่ม หมายถึง ระบบ
เผื่อระวังเพื่อให้งานเป็นไปตามแผนให้มากที่สุด ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุดและเตรียมพร้อม
ตามกาลเวลาได้แก่ การทำงานทุกขั้นตอนตามแผน การปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ สมาชิกรู้
ความเคลื่อนไหวทุกระยะ รู้ปัญหา อุปสรรค แก้ไขทันเวลา

2. การประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม

2.1 ระดับการประเมินผล การประเมินผลต้องมีรูปแบบที่เอื้ออำนวยให้
สมาชิกกลุ่มเข้ามีส่วนร่วมได้ การประเมินสามารถทำได้ 2 ระดับ เช่น ระดับกิจกรรม ซึ่งส่วน
ใหญ่จะเลือกประเมินเฉพาะที่สำคัญเพื่อนำผลประเมินมาตรวจสอบว่าการจัดกิจกรรมนั้นบรรลุ
วัตถุประสงค์หรือไม่ และควรปรับปรุงอะไรถ้าจัดในครั้งต่อไป และระดับกลุ่ม โดยทั่วไปเป็น
การประเมินผลประจำปี เพื่อได้ทราบว่ากลุ่มทำงานบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์ข้อใดบรรลุผลสำเร็จ โดยเทียบกับเป้าหมายและเกณฑ์ที่กลุ่มกำหนดไว้ รวมทั้งเป็นแนวทางในการวางแผนในปีต่อไป

2.2 ระบบของการประเมินผล การประเมินผลแบ่งออกเป็น 3 ระยะ

2.2.1 การจัดเตรียมการประเมินผล ประกอบด้วย กำหนดสิ่งที่ต้องประเมิน กำหนดประเด็นย่อยที่ต้องประเมิน กำหนดตัวชี้วัดในแต่ละประเด็น เกณฑ์ในการกำหนดตัวชี้วัด กำหนดเกณฑ์ประเมินในแต่ละตัวชี้วัด

2.2.2 การดำเนินการประเมินผล ขั้นตอนนี้การจัดเก็บข้อมูล โดยผู้ที่ได้รับมอบหมายตามวิธีที่กำหนด

2.2.3 การสรุปผลและการรายงาน รูปแบบการวิเคราะห์ขึ้นอยู่กับข้อมูลแต่ละประเภท ข้อมูลเชิงประมาณ ส่วนใหญ่ออกมาเป็นค่าเฉลี่ย ร้อยละ ข้อมูลเชิงคุณภาพ ออกมาเป็นรูปแบบบรรยายสรุปประเด็นสำคัญ

3. การประเมินโดยบุคคลภายนอก นอกจากการช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถประเมินผลตนเองได้แล้ว นักส่งเสริมควรประเมินผลกลุ่มที่ตนดูแลด้วยโดยการจัดทีมประเมินผลซึ่งประกอบด้วย การจัดองค์กร การติดต่อสื่อสารของคนภายในกลุ่ม การบริหารจัดการการเงิน การดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การแก้ไขปัญหาภายในกลุ่ม การประสานงานหรือสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก และขีดความสามารถในการจัดหาทรัพยากรทั้งจากภายในกลุ่มและภายนอก

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม พอสรุปได้ ดังนี้
 กำพล แสสนบุญเรือง (2542 : 18) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนที่มีความเห็นพ้องต้องกัน เข้ามาร่วมรับผิดชอบในการวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุน การลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ได้

เกรียง กัลป์ตินันท์ (2543 : 16) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่บุคคล ชุมชน หรือองค์กรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างหนึ่ง

ร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุเป้าหมาย เพื่อบุคคล ชุมชน หรือองค์กรในชุมชน โดยบุคคล ชุมชน หรือองค์กรในชุมชน

ซูวิทย์ พิทักษ์พรพัลลภ (2544 : 29) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการทำงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับการที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์ และอุทิศตนมากยิ่งขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา

ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2540 : 93) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตัวเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนการติดตามปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชน กลุ่มเป้าหมาย ได้รับ โอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับ แสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาได้แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ และแสดงออกซึ่งวิธีแก้ไข ปัญหาและลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคมมูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน

ภาคภูมิ โภชนกุล (2541 : 19) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยแท้จริงนั้น คือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับ ให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุม ระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจ ที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่าง
เชื่อมั่นเพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเอง

วรรณชนก จันทขุม และคณะ (2541 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน
เป็นกระบวนการบุคคลรอบคอบ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในการดูแลสภาพให้เกิดความผาสุกและ
เป็นการพัฒนาความสามารถของชุมชน ให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยรวมถึงการ
สนับสนุนการจัดองค์การและมีอำนาจ

สรุปว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม
ตัดสินใจ ดำเนินการทำกิจกรรมใดๆด้วยความสมัครใจ และกิจกรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับความ
ต้องการและการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้นๆ และเป็นกิจกรรมที่พวกเขาได้รับผลประโยชน์

2.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ชินรัตน์ สมสืบ (2539 : 27) กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของ
ประชาชน ได้แก่

1. เป็นเครื่องชี้ว่า การตัดสินใจของรัฐบาลมาจากความต้องการของประชาชน
2. เพิ่มความรับผิดชอบและความสามารถในการตรวจสอบได้ของรัฐที่มีต่อ

ประชาชน

3. ช่วยในการสร้างแผนต่าง ๆ ที่ดีกว่าเดิม
4. เพิ่มความสำเร็จในการปฏิบัติงาน
5. สร้างการสนับสนุนให้แก่หน่วยวางแผน

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543 : 55-56) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมี
ความสำคัญดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน และเป็น
สิทธิมนุษยชน ดังนั้น การดำเนินการพัฒนาจึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม
ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเหตุผล 3 ประการคือ

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยให้รัฐบาลสามารถระดมทรัพยากรใน
ท้องถิ่น เช่น ความรู้ ทักษะ บุคคล และแม้แต่ที่ดินและทุนที่ต้องใช้ใน โครงการพัฒนา

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยปรับปรุงการกระจายสินค้าและบริการ
ตลอดจนการกระจายรายได้ให้ดีขึ้นและการมีวิถีชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี

2.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยสนองความต้องการทางจิตวิทยาของประชาชนจากการที่ได้มีอิทธิพลในการตัดสินใจดำเนินงานที่มีผลกระทบต่อชีวิตและการทำงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอย่างจริงจังทุกขั้นตอน จะช่วยให้ประชาชนมีพลังในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ ในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึง

2.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา แสดงนัยถึงการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา เป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดการยอมรับการใช้ความคิดใหม่วิธีการใหม่หรือนวัตกรรมบางอย่าง ซึ่งการยอมรับและการใช้หรือสร้างนวัตกรรมนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนา

2.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา จะทำให้ประชาชนสามารถแสดงศักยภาพที่มีอยู่ และช่วยให้ได้หนทางมีการแก้ปัญหาเชิงนวัตกรรมที่เหมาะสมกับปัญหาของชุมชนได้มากกว่าการให้บุคคลภายนอกเข้ามาช่วยแก้ปัญหา

สรุป ความสำคัญของการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ เช่น เป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนา ส่งเสริมให้เกิดการยอมรับความคิดใหม่ ๆ ในทุกภาคส่วน

2.3 รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1977 ; อ้างถึงใน รวีพรรณ ไชยจันทร์ 2550 : 10) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่ม การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการ ให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากร การเข้าร่วมบริหาร การร่วมมือ ทั้งการเข้าร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุผล ประโยชน์ทางด้านสังคม หรือประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับเป็นการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป
อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 101-102) แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ วางแผนและการตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำ ประโยชน์โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานหรือข้อมูล เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงประมาณและคุณภาพแล้ว ยัง จะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่ เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ อาจจะเป็นประโยชน์ เป็นโทษต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (View) ความชอบ (Preference) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

สรุป การจำแนกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน เช่น ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นต้น

2.4 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6-7) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของ ชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและ แก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

3. แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพปลูกพืชสมุนไพร บ้านห้วยคง หมู่ที่ 1

3.1 ข้อมูลทั่วไป

ในสถานะของเศรษฐกิจปัจจุบันประชาชนต้องแบกรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการภาคครัวเรือนสูงขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจในชุมชนส่วนมากต้องอิงฐานการผลิตภาคเกษตรกรรมเป็นหลักซึ่งเป็นการปรากฏในหลายปีที่ผ่านมาผลผลิตทางการเกษตรผลิตได้ไม่ตรงตามฤดูกาล เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง และภัยแล้งทำให้ได้ผลผลิตต่ำไม่เพียงพอต่อการบริโภคและจำหน่าย อีกทั้งเกษตรกรมีอาชีพหลักและพึ่งพิงรายได้จาก ทำนาขาดอาชีพเสริมที่สามารถมาเกื้อหนุนรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และในสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันประชาชนได้มีโอกาสที่เข้าไปสัมผัสกับสารเคมี และการใช้ชีวิตประจำวันบนความเสี่ยงในด้านต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดการเจ็บป่วยในรูปแบบต่างๆอย่างหลากหลายเมื่อไปรักษาตัวที่สถานพยาบาลต่างๆทำให้มีภาระในค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นในอัตราค่อนข้างสูง

การปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนหรือตามที่ร้างว่างเปล่าตามหัวไร่ปลายนา จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ในการนำพืชสมุนไพรนั้นมาใช้รักษาสุขภาพตนเองและบุคคลในครอบครัวให้แข็งแรงและบรรเทาการเจ็บไข้ นอกจากนั้นสามารถนำพืชสมุนไพรเหล่านั้นไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ ลดค่าใช้จ่าย มีรายได้เกิดขึ้นกับครอบครัว และมีสุขภาพที่แข็งแรงเป็นการสนองตอบและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีไว้กับประชาชนชาวไทยโดยทั่วไป ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าวชุมชนบ้านห้วยคงจึงได้จัดตั้งกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรขึ้น สถานที่ตั้งกลุ่ม บ้านห้วยคง ตำบลห้วยคง อำเภอนาควน จังหวัดมหาสารคาม

3.2 วัตถุประสงค์การดำเนินงาน

- 3.2.1 เพื่อสร้างรายได้เสริมแก่สมาชิกกลุ่ม
- 3.2.2 เพื่อให้สมาชิกใช้พื้นที่ที่การเกษตรให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า
- 3.2.3 เพื่อเกิดความร่วมมืออันดีของชุมชน
- 3.2.4 เพื่อเพิ่มสนองต่อปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

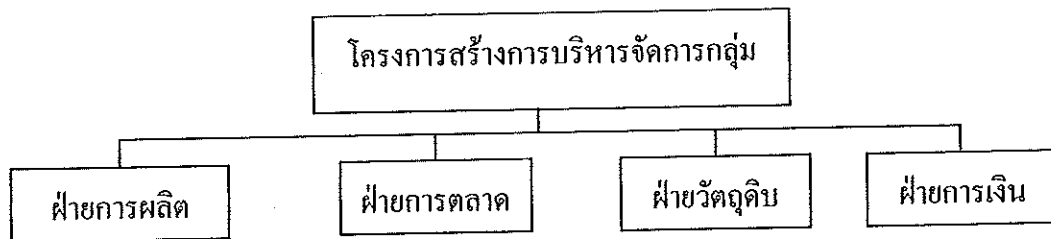
3.3 การบริหารจัดการกลุ่ม

3.3.1 คณะกรรมการกลุ่ม มี นายประยงค์ ดันเล เป็นประธานและคณะกรรมการดำเนินงาน 9 คน และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 76 คน

3.3.2 การกำหนดกิจกรรมของกลุ่มที่เกี่ยวกับอาชีพ การส่งเสริมอาชีพ โดยการให้สมาชิกร่วมทำกิจกรรมเพื่อทำให้งานประสบความสำเร็จ

3.3.3 การแบ่งปันผลประโยชน์ คณะกรรมการและสมาชิกร่วมประชุมเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม โดยกำหนดสัดส่วนตามภาระงาน กิจกรรม ของสมาชิก โดยมีการระดมทุนการก่อตั้งกลุ่ม หุ้นละ 100 บาท และได้แบ่งผลประโยชน์ออกเป็น 5 ส่วน โดยคิดเป็นร้อยละของเงินรายได้สุทธิของกลุ่ม โดยกำหนดให้

1) ค่าตอบแทนผู้ผลิต	ร้อยละ 60
2) ค่าปันผลสมาชิก	ร้อยละ 20
3) ค่าตอบแทนกรรมการ	ร้อยละ 10
4) ค่าสวัสดิการสมาชิก	ร้อยละ 3
5) ค่าสาธารณูปโภค	ร้อยละ 2
6) เงินออมของกลุ่ม	ร้อยละ 5

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการบริหารจัดการ กลุ่มอาชีพปลูกพืชสมุนไพร บ้านห้วยดง

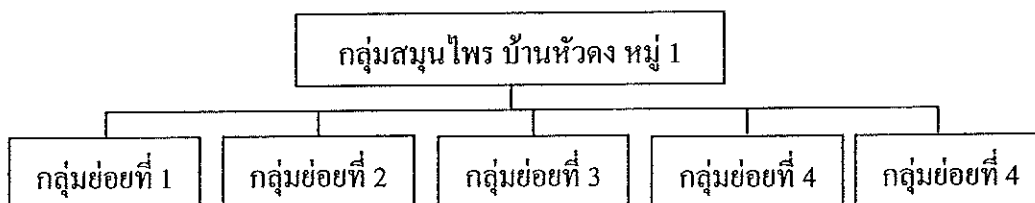
3.4 วิธีการดำเนินงาน

วิธีการดำเนินงานของกลุ่มสมุนไพรมูที่ 1 ตำบลหัวดง มีวิธีดังนี้

1. ขยายจำนวนสมาชิกของกลุ่มให้มีจำนวนมากขึ้นทุกหมู่บ้านในตำบลหัวดง
2. ประชุม / อบรมให้ความรู้แก่สมาชิก เกี่ยวกับเรื่องการปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การแปรรูป (การทำให้แห้ง) การบรรจุหีบห่อเพื่อจำหน่าย การบัญชีรับจ่าย
3. สมาชิกไปเตรียมพื้นที่ของตนเองและทำการปลูกสมุนไพรมูตามคำสั่งซื้อ บำรุงดูแลรักษาพืชสมุนไพรมูของตนให้เจริญงอกงาม
4. ฝ่ายวิชาการของกลุ่มออกให้ความรู้ แนะนำ กำกับติดตามการทำงานของสมาชิกภายในกลุ่มย่อยต่างๆ เดือน ละ 1 ครั้ง
5. สมาชิกเก็บสมุนไพรมูเมื่ออายุครบกำหนดการเก็บเกี่ยว
6. นำสมุนไพรมูมาทำให้แห้ง เป็นการลดน้ำหนัก ลดความสูญเสียจากความชื้น โดย

การอบและตากแดด

7. บรรจุหีบห่อ, ชั่งน้ำหนักเพื่อเตรียมจำหน่าย
8. นำสมุนไพรมูส่งจำหน่ายแก่แหล่งรับซื้อ
9. นำเงินที่ได้เข้าบัญชีรับ-จ่าย
10. สรุปผลการดำเนินงานประจำปี

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างกลุ่มอาชีพปลูกพืชสมุนไพรมู บ้านหัวดง

3.5 เป้าหมายการดำเนินงาน

เป้าหมายการดำเนินงานของกลุ่ม มีดังนี้คือ

- 5.1 เป้าหมายเชิงปริมาณ ได้แก่ มีพื้นที่การปลูกสมุนไพรมูในตำบลหัวดงอย่างน้อย

50 ไร่

- 5.2 เป้าหมายเชิงคุณภาพ ได้แก่

1. เกษตรกรในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในที่เรื่องสมุนไพรใกล้ตัวและสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มสมุนไพรมีอาชีพเสริมอันเป็นการเพิ่มรายได้ต่อครอบครัวปีละ 10,000 บาท / ครอบครัว
3. เกษตรกรใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์กับตนเองและชุมชน
4. เกษตรกรดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแห่งความพอเพียง การมีเหตุผล การประมาณตน การมีภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชีพ พอสรูป ได้ดังนี้

สมชาย บุญสุภาพร (2542 : 88) ศึกษาเรื่อง “การผลิตและการตลาดพืชสมุนไพรในประเทศไทย” ผลการรวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอแนะและรายงานการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่าพืชสมุนไพรไทยสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น ใช้ในการทำยา อาหารและเครื่องสำอาง อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง และจากการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนนำสมุนไพรมารักษาตนเองในโรคง่าย ๆ มากขึ้น ส่งผลให้สมุนไพรเป็นพืชที่มีความสำคัญมากขึ้นกว่าในอดีต อย่างไรก็ตามการผลิตพืชสมุนไพรผู้ผลิตจำเป็นต้องศึกษาในเรื่องต่าง ๆ คือสภาพตลาด ชนิด และพันธุ์ของพืชที่จะทำการผลิต วิธีการปลูก และการเก็บเกี่ยวเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดเพื่อให้ได้สาระสำคัญในปริมาณที่มากและมีคุณภาพสูง สำหรับสถานะการตลาดพืชสมุนไพรสามารถแบ่งตามลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ได้ 4 ลักษณะ คือ การตลาดเพื่อการบริโภคโดยตรงในรูปผลิตภัณฑ์แห้งและสด การใช้ในอุตสาหกรรมยาและสาธารณสุขมูลฐาน การใช้ในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องสำอาง การใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอางและของใช้ในชีวิตประจำวัน

ฉัตรพุทธิ พานทอง (2545 : 75) ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานของกลุ่มฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรผู้พักชำระหนี้ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า กลุ่มฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรผู้พักชำระหนี้ ดำเนินงานตามกระบวนการดำเนินงาน 7 ขั้นตอนในระดับค่อนข้างมาก ได้แก่การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผนการผลิต การวางแผนกิจกรรม การกำหนดบทบาทหน้าที่ การพัฒนาผู้นำ การสร้างข้อตกลงและระเบียบกลุ่มการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม(การประชุม การให้ความรู้ การแก้ปัญหาการดำเนินธุรกิจ การจัดทำบัญชี การจัดหาทรัพยากร)และการประเมินผล ปัญหาและอุปสรรคคือสมาชิกไม่มีความรู้ไม่เข้าใจ ไม่ทราบวิธี ไม่มีผู้แนะนำวิธีการดำเนินงานใน

กระบวนการดำเนินงานกลุ่ม ส่วนข้อเสนอแนะของเกษตรกร คือเจ้าหน้าที่ควรแนะนำวิธีการดำเนินงานในกระบวนการดำเนินงานกลุ่มแก่กลุ่มฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรผู้พักชำระหนี้

วีรพร ภู่อ้นกี้ (2545 : 83 - 84) ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานกลุ่มอาชีพทอเสื่ออกบ้าน โนนนาค หมู่ที่ 14 ตำบลบัวบาน อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษา พบว่า

1. การบริหารงานของคณะกรรมการกลุ่มอาชีพทอเสื่ออกบ้าน โนนนาค ได้แบ่งคณะกรรมการออกเป็น 5 ฝ่าย คือ ฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายควบคุมคุณภาพ ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงิน และฝ่ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละฝ่ายได้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ยึดระเบียบของกลุ่มในการดำเนินงานเป็นหลัก มีการบริหารจัดการตามแนวทางการบริหารกลุ่ม และการพัฒนากลุ่มอาชีพของกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหลัก

2. การดำเนินงานของกลุ่มในด้านกระบวนการผลิตวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในพื้นที่ มีการผลิตอย่างต่อเนื่อง มีการนำเทคนิคในด้านต่าง ๆ เข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต เช่น การคัดเลือก ต้นกก การย้อมสี การทอ การแปรรูปเสื่ออกเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ อย่างหลากหลาย มีการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ โดยการห่อหุ้มผลิตภัณฑ์บางชนิดด้วยพลาสติก ซึ่งในกระบวนการผลิต ของกลุ่มได้มีจุดเด่นในการดำเนินงานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม สมาชิกจะแยกกันผลิตแล้ว นำผลิตภัณฑ์มารวมกันจำหน่าย มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสั่งซื้อจากตลาดภายนอก

3. ปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ ในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพทอเสื่ออก มีปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ 3.1) ด้านการผลิต กลุ่มได้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายสนองความต้องการของตลาดได้ 3.2) ด้านการตลาด กลุ่มได้มีการหาช่องทางการจำหน่ายได้ด้วยตนเอง รวมทั้งการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ และพ่อค้าเพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ และ 3.3) ด้านการบริหารงานคณะกรรมการ ได้แบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการจัดทำเอกสารต่าง ๆ สามารถตรวจสอบได้ ทำให้สมาชิกมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น

ประทานพร วงศ์ศรีแก้ว (2545 : 90 – 91) ได้ศึกษา การพัฒนาตลาดชุมชนปูสมุนไพร่ว่านทางจระเข้ : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกกลาง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษา พบว่า สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกกลางมีสมาชิก 54 คน มีคณะกรรมการดำเนินงาน 7 คน มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหลายกิจกรรม สำหรับกิจกรรมการผลิตแชมพูว่นทางจระเข้ซึ่งเริ่มผลิตมาตั้งแต่ปี 2537 มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 10 คน แชมพูของกลุ่มแม่บ้านใช้ชื่อว่า แชมพูสมุนไพร่ว่านทางจระเข้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคก

กลางมีขนาดบรรจุขวดละ 300 มิลลิลิตร มีน้ำว่านหางจระเข้ร้อยละ 14 ของปริมาณแชมพู กลุ่มแม่บ้านฯ จะทำการผลิตเมื่อมีคำสั่งซื้อหรือแชมพูที่เก็บสำรองไว้ใกล้จะหมด โดยใช้เวลาการผลิตนั้นพบว่าแชมพูที่ผลิตในแต่ละครั้งประมาณ 6 ชั่วโมง มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ยขวดละ 29 บาท สำหรับปัญหาในการผลิตนั้นพบว่าแชมพูที่ผลิตในแต่ละครั้งมีคุณภาพไม่คงที่ ทางด้านการจัดการด้านการตลาดนั้น มีการวางขายตามร้านค้าสาธิตและร้านค้าชุมชนในหมู่บ้านโลกกลางและหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งการนำไปขายงานเทศกาลประจำปีของจังหวัด โดยกำหนดราคาขายส่งขวดละ 40 บาท สำหรับตัวแทนจำหน่ายและขวดละ 35 บาท สำหรับกลุ่มแม่บ้านที่นำแชมพูไปจำหน่ายเองซึ่งผู้รับไปจำหน่าย สามารถกำหนดราคาขายปลีกได้เอง สำหรับปัญหาด้านการตลาดนั้นพบว่า ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีน้อยช่องทาง การขายผลิตภัณฑ์ทำโดยวิธีฝากขายตามร้านค้าต่างๆ และไม่มี การส่งเสริมการขายแต่อย่างใด ทำให้ยอดขายในแต่ละปีลดลงจนเหลือประมาณ 700 ขวดต่อปี ในปี 2544 หรือคิดเป็นครึ่งหนึ่งของยอดขายในปี 2540

สำหรับแนวทางการปรับปรุงแชมพูของกลุ่มแม่บ้านฯ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้นั้น จากการศึกษาพอที่จะประมวลความต้องการของผู้ใช้ได้ดังนี้ ควรปรับปรุงคุณภาพของแชมพูให้มีปริมาณฟองมากขึ้น บรรจุภัณฑ์ควรเป็นขวดพลาสติกใส รูปทรงกลม ขนาดบรรจุ 250 มิลลิลิตร ใช้ฝาขวดแบบฝาแป๊ปที่เปิดปิดได้สะดวก และมีฉลากที่พิมพ์รายละเอียด ส่วนผสมและวิธีใช้ส่วนการวางจำหน่ายนั้น เห็นว่า ควรวางจำหน่ายที่ห้างสรรพสินค้า ร้านขายของในห้างสรรพสินค้าและร้านขายสินค้าเพื่อสุขภาพ โดยมีการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการแจกสินค้าตัวอย่างหรือจัดการแสดงสินค้าและนิทรรศการ และเห็นว่าวิธีการที่จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตัดสินใจซื้อแชมพูสมุนไพรว่านหางจระเข้ได้ดีที่สุดคือการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา

พรชัย สุภวิทพัฒนา และคณะ (2546 : 95) ได้วิจัยกลุ่มผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรแปรรูปโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า สมุนไพรชงดื่มมีศักยภาพการตลาดดี แต่สำหรับน้ำว่านหางจระเข้และแชมพูสมุนไพรยังมีข้อจำกัดทางการตลาด วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิตเป็นวัตถุประสงค์ที่นำมาจากแหล่งอื่น ไม่มีในพื้นที่ ทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง ทุกผลิตภัณฑ์ไม่มีการบันทึกต้นทุนที่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้ส่งผลกระทบต่อเรื่องการกำหนดราคาขายที่เหมาะสมผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการรับรองคุณภาพมาตรฐานอาหารและยา ทำให้ความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ที่มีต่อผู้บริโภคลดลง ในด้านการผลิตสมุนไพรชงดื่ม ยังขาดมาตรฐานในการผลิต เช่น ผลิตภัณฑ์ยังมีความชื้น ทำให้เกิดการแปรสภาพและเปลี่ยนสี เมื่อมี

การเก็บเป็นเวลานาน และมีการลดต้นทุนการผลิต โดยเพิ่มปริมาณน้ำตาลให้มากขึ้น ทำให้คุณภาพที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพลดลง เป็นต้น หรือแชมพูสมุนไพร ทางกลุ่มฯขาดความรู้เกี่ยวกับส่วนผสมของสารเคมีต่าง ๆ และมีการใช้ส่วนผสมที่มีคุณภาพต่ำ เพื่อลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น กรณียาอบสมุนไพร ทางกลุ่มฯยังมีข้อจำกัดในด้านการผลิต ตลอดจนการบริหารจัดการที่ดีของกลุ่ม ประกอบกับเงินทุนสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่สามารถนำมาใช้ได้ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มฯประสบปัญหาด้านการผลิต สำหรับความรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการผลิตที่ถูกต้องเหมาะสมของกลุ่มฯยังไม่ีมีมากเท่าที่ควร

सानิตย์ บัวสิดิต (2546 : 96 - 97) ได้ศึกษา การปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า

1. เกษตรกร มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในระดับดี

2. เกษตรกรตำบลแม่แตง มีส่วนร่วมในการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ ด้านการวางแผนผลิต ด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่ ด้านการสร้างข้อตกลงและระเบียบกลุ่ม ด้านการประชุมกลุ่ม ตามลำดับ

3. สำหรับปัญหาและอุปสรรคการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้าน คือ ขาดการส่งเสริมจากรัฐบาลอย่างจริงจัง ขาดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ ดังนั้นรัฐบาล ต้องมีการส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรพื้นบ้านมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีผู้ใช้พืชสมุนไพรมากขึ้น

เจษฎา ธิติเวสส์ (2547 : 86 - 87) ได้ศึกษาเรื่องการค้าเนื้องานกลุ่มสตรีจักสาน ป่านศรนารายณ์ หมู่ที่ 8 ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษา พบว่า

1. แนวทางการบริหารจัดการภายในกลุ่ม กลุ่มสตรีจักสานป่านศรนารายณ์ มีเทคนิค ในการบริหารจัดการภายในกลุ่มเฉพาะตัว โดยกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม และข้อตกลงสำหรับปฏิบัติของกลุ่มขึ้น เพื่อให้สมาชิกกลุ่มปฏิบัติ โดยกลุ่มใช้เทคนิคการประชุมแบบไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนางานเสริมสร้างความเข้าใจ และความสามัคคีกันภายในกลุ่ม รวมทั้งจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่ม ซึ่งสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจอย่างต่อเนื่อง

2. การบริหารจัดการด้านการผลิต กลุ่มสตรีจักสานป่านศรนารายณ์มีการจัดเตรียม วัตถุดิบเพื่อการผลิต ได้อย่างพอเพียง อีกทั้งมุ่งเน้นการผลิตเชิงคุณภาพ และคิดค้นรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยดูจากความต้องการของตลาดเป็นหลัก อีกทั้งยังเน้นให้

สมาชิก ผลิตผลงานอย่าง รับผิดชอบ และตรงต่อเวลา เนื่องจากตลาดสั่งซื้อผลิตภัณฑ์เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

3. การบริหารจัดการด้านการตลาด กลุ่มสตรีจักสานป่านศรนารายณ์มุ่งเน้น ครอบ ตลาดเดิมให้นานที่สุด และมุ่งเน้นการเสาะหาตลาดใหม่เพิ่มขึ้น ทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ ปัจจุบันกลุ่มได้ส่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นสินค้าออกจำนวน 8 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา มาเลเซีย ญี่ปุ่น แคนาดา อิตาลี เยอรมัน เกาหลีใต้ และเนเธอร์แลนด์

4. ปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข ปัจจุบันกลุ่มสตรีจักสานป่านศรนารายณ์ ประสบปัญหาข้อจำกัดของผลิตภัณฑ์ซึ่งมีเส้นใยที่แข็งเกิดขึ้นรอบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นไปตาม ธรรมชาติของเส้นใยป่านศรนารายณ์ ขณะนี้กลุ่มได้ประสานงานต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ใน การศึกษาวิจัยแก้ไขปัญหาดังกล่าว และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ วัตถุดิบ คือ ต้น ป่านศรนารายณ์เกิดใบแก่ที่สามารถนำมาผลิตเป็นเส้นใยได้ไม่เพียงพอต่อการผลิต ซึ่งกลุ่มได้ ประสานงานต่อเครือข่ายกลุ่มอาชีพจักสานป่านศรนารายณ์ประเภทเดียวกันในจังหวัดใกล้เคียง เพื่อจัดซื้อเส้นใยมาผลิตทดแทน เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียต่อการสั่งซื้อของตลาดโดยทั่วไปที่สั่งซื้อ เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

5. กรอบแนวคิดที่ใช้ในศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษา ได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของธีรพุทธี พานทอง (2545 : 75)มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพปลูกพืชสมุนไพร บ้านหัวดง หมู่ที่ 1 ตำบลหัวดง อำเภอนาขุณ จังหวัดมหาสารคาม ใน 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
2. ด้านการกำหนดข้อตกลงร่วมหรือกฎระเบียบ
3. ด้านการวางแผนกิจกรรมกลุ่ม
4. ด้านการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
5. ด้านการพัฒนาผู้นำและสมาชิก
6. ด้านการประเมินผล
7. ด้านการขยายผล

นอกจากนั้น ยังต้องการศึกษามีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานของกลุ่ม รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มอีกด้วย